

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Савченко Оксани Орестівни

«Етнокультурний компонент у семантиці назв елементів рельєфу (на матеріалі паремій української та англійської мов)»»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне

мовознавство

(Дрогобич, 2020)

Сучасний етап розвитку мовознавства вже утрадиційнилося потрактовувати як епоху розквіту когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики, лінгвоконцептології. Цей розквіт означений підвищеною увагою українських і зарубіжних учених до вивчення проблем взаємовідношення та взаємодії мови, свідомості, культури, що в умовах стрімкої глобалізації світу набули нового вияву і потребують нового осмислення, ґрунтового аналізу. Особливо важливими сьогодні є зіставні студії, орієнтовані на розкриття сутнісних елементів етнокультурних кодів, вписаних у системно-структурні характеристики національних мов. Однією з таких розвідок і є дисертація Оксани Савченко, присвячена вивченню на матеріалі паремій української та англійської мов етнокультурної семантики слів на позначення рельєфу. *Актуальність* дослідження не викликає жодних сумнів. Незважаючи на те, що вивчення паремій має тривалу історію, і досі чимало питань ще не отримали достатнього висвітлення у науковій літературі. Зрештою, паремії – це те невичерпне джерело знань про мову, людину, етнос, культуру, світ, яке завжди приваблюватиме вчених і в якому кожне нове покоління дослідників відкриватиме нову інформацію.

Рецензовану дисертаційну працю виконано в межах кафедральних наукових тем: «Проблеми міжкультурної комунікації у викладанні іноземних мов», «Концепти міжкультурної комунікації і парадигма перекладу та його значення крізь призму мовних і літературних явищ національних культур», які розроблялись у Навчально-науковому інституті іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

17/01.1.3-45
25.06.2020

Обравши об'єктом зіставного аналізу українські та англійські прислів'я, приказки та загадки з лексичними компонентами на позначення елементів рельєфу (усього проаналізовано 1963 паремії, із них 1127 українських прислів'їв, приказок та загадок і 836 англійських прислів'їв, приказок та загадок), Оксана Савченко поставила за мету визначити універсальні і національно-специфічні культурні значення паремійних одиниць із назвами елементів рельєфу в їхньому складі.

Послугування різними *методами дослідження*, зокрема методом лінгвістичного спостереження, компонентного аналізу, концептуального аналізу, зіставного аналізу тощо, дозволило дисертантці систематизувати та описати матеріал дослідження; схарактеризувати понятійний, образний та ціннісний складники концептів на позначення природних об'єктів в українській та англійській мовах; встановити національно-культурні значення лексем на позначення рельєфу в зіставлюваних пареміях; виявити спільні та етнографічні риси об'єктивації досліджуваних концептів у мікротекстах культури зіставлюваних мов.

Зазначені аспекти дисертації засвідчують її *наукову новизну*. Зауважимо, що вперше було здійснено зіставне дослідження специфіки етнокультурного компонента у семантиці назв елементів рельєфу на матеріалі паремій української та англійської мов.

Робота логічно і чітко структурована, складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (193 позиції), списку лексикографічних джерел (57 позицій) та додатків.

У першому розділі «Етнолінгвокультурологічні та когнітивні засади дослідження національно-культурної семантики паремій» розглянуто низку засадничих категорій етнолінгвістики: етнос, етнічна культура, етносвідомість, етнічна картина світу; окреслено зв'язок етнолінгвістики з лінгвокультурологією та етнопсихолінгвістикою; схарактеризовано концепт як ментальну одиницю знань про світ та категорію простору як культурну універсалію; означено лінгвістичний статус паремій; увиразнено роль паремійних одиниць у

відображенні етнокультури й світогляду мовної спільноти. Варто зауважити, що обравши для розгляду чималий теоретичний матеріал, Оксана Савченко не завжди може з ним упоратися. Відтак розділ носить суто реферативний характер, а виклад здебільшого є своєрідним нанизуванням цитат. В окремих випадках поверхове опрацювання теоретичного матеріалу породжує авторське свавілля. Так, на с. 46 Оксана Савченко зазначає: «В українському мовознавстві виділяють ще кілька характерних рис, за якими розрізняються ці різновиди паремій. Приказка, на відміну від прислів'їв, переважно завжди має прямий зміст. Окрім цього, переважній більшості приказок властива синтаксична незамкненість». І далі цитує М. Рибнікову, російську вчену, авторку дослідження «Русские пословицы и поговорки. Введение» (Москва, 1961). Після цитати дисертантка зауважує: «Розвиваючи цю тезу, науковці зближують приказку зі словом». І на підтвердження знову цитує М. Рибнікову.

У другому розділі «Методика зіставного аналізу паремій української та англійської мов» схарактеризовано специфіку концептуального аналізу як методологічної основи лінгвістичних досліджень, ґрунтовне вивчення прийомів якого дозволило Оксані Савченко виробити власний підхід до проведення аналізу досліджуваних паремійних одиниць. Заслуговує на схвалення запропонована комплексна п'ятиетапна методика зіставного дослідження паремій, яку здобувачка застосовує в дисертації для виявлення етнокультурного компонента в семантиці назв елементів рельєфу.

У третьому розділі «Етнокультурні особливості паремійної вербалізації концептів на позначення земного простору» Оксана Савченко докладно аналізує універсальні та етноспецифічні риси вербалізації концептів ПОЛЕ / FIELD, ЛІС/WOOD, ГОРА/MOUNTAIN у пареміях досліджуваних мов, визначає їхні поняттєві, образні та ціннісні складники. Зіставне дослідження зазначених концептів дозволило дисертанці виявити найчастотніші спільні та етноспецифічні національно-культурні значення в семантичній структурі аналізованих паремій. Щоправда, деякі твердження, коментарі Оксани Савченко мають істотні огріхи і потребують корегування. Напр.: «Ліс в українських та англійських пареміях...» (с.100), «Лексема «ліс» в українських та англійських

пареміях актуалізує таку ознаку...» (с. 101); «Низка українських та англійських паремій із компонентом *гора* актуалізують значення...» (с. 120). Патрапляємо і на таке міркування дисертантки: «В англійській паремії *Ліс великий, а пунного дерева не знайдеш* [212, с. 119] лексема «ліс» виступає метафорою...» (с. 109). Певне застереження викликає твердження: «У зіставлених мовах побутують паремії, майже ідентичні за своєю образно-сисловою структурою: *Вовка бояться – в ліс не ходити* [212, с.201], *He that fears leaves, let him not go into the wood* [249, с.97] (с.111). Оскільки образ *вовка* в українському прислів'ї і образ *leaves* (листя) в англійському прислів'ї важко назвати ідентичними, то у цьому випадку слушно стверджувати, що паремії майже ідентичні тільки за сисловою структурою. Іноді фіксуємо некоректне посилування ілюстративним матеріалом. Зокрема на с. 83 дисертантка, окреслюючи особливості уявлень українців про землю, для прикладу наводить низку прислів'їв і приказок, долучивши до українських і англійські; на с. 105 твердження: «Здебільшого в українських пареміях ліс постає як «місце, де випасається худоба» ілюстровано також англійським прислів'ям; на с. 111 на підтвердження своїх міркувань: «У пареміях обох мов із компонентами *ліс / wood* відображені внутрішні якості людини...», дисертантка наводить приклади лише українських прислів'їв. На с. 124 натрапляємо на дещо алогічну думку у реченні: «Протилежне трактування гори як «щастя/багатства», яке протиставляється нещастю/бідності через опозицію *mountain – valley* знаходимо в обох зіставлених мовах». Це твердження також супроводжується прикладами лише українських паремій.

У четвертому розділі дисертації «Етнокультурні особливості паремійної вербалізації концептів водного простору» дисертантка ґрунтовно досліджує універсальні та етноспецифічні риси вербалізації концептів *МОРЕ / SEA*, *РІКА / RIVER*, *БОЛОТО / SWAMP*. Здійснивши ретельний аналіз, Оксана Савченко цілком слушно зауважує, що паремійний рівень зіставних мов розширює понятійний складник концептів *МОРЕ / SEA*. Цікавими є спостереження дисертантки про концепти *БОЛОТО / SWAMP*. Авторка аргументовано доводить, що характерною відмінністю українських паремійних одиниць від англійських, які позначають об'єкти простору, є достатньо широка об'єктивація

концепту БОЛОТО. Варто зауважити, що текст 3 і 4 розділів супроводжується кількісними підрахунками, що надає більшої переконливості здобутим результатам. Заслугує схвалення розмаїтий, багатий ілюстративний матеріал.

Чітко структуровані розлогі логічні висновки відображають основні результати дослідження і слугують підґрунтям для подальших розвідок.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.О.Савченко, вважаємо за потрібне висловити певні зауваження і побажання:

1. У теоретичному розділі авторка аналізує різні підходи до трактування термінів «паремія», «прислів'я», «приказка» українськими, російськими мовознавцями, однак недостатньо уваги приділяє визначенню термінів-еквівалентів англійськими лінгвістами. Оскільки робота має зіставний характер, то доцільно було б співставити дефініції, якими послуговуються науковці досліджуваних мов, з метою виявлення та обґрунтування концептуальних розбіжностей у трактуванні цих термінів.

2. В анотації до дисертації зауважено: «Під терміном *паремія* розуміємо народні вислови повчального змісту, побудовані як синтаксично завершені і змістовно цілісні, відтворювані речення, що у стислій формі, в прямому або переносному значенні виражають певні життєві правила або істини» (с. 2). Властиво цю думку стверджує Оксана Савченко і в самій дисертації (с. 54). Ключовими ж компонентами паремій визначено прислів'я, приказки, загадки. Натомість авторка у першому розділі, окреслюючи диференційні ознаки приказки, стверджує: «Зазначені ознаки приказок (синтаксична незамкненість, еквівалентність слову) дають змогу відрізнити їх від прислів'їв». Відтак виникає питання: чи є приказка компонентом паремій, з огляду на запропоноване визначення, в якому акцентовано саме синтаксична завершеність паремії, і чи варто було тоді долучати цей жанр до аналізу? Вважаємо, що запропоноване визначення не цілком вдале і потребує доопрацювання.

3. У третьому розділі дисертації, репрезентуючи концепт *ліс* у паремійній картині світу українців, варто було б долучити до розгляду інший синонімічний концепт *гай*, який є дуже важливим локусом для української свідомості.

4. До переліку топонімів (с. 75), доцільно було б включити і топонім *Златопіль* (колишнє місто, а нині просто історична частина Півомиргорода, Кіровоградщина), утворений від словосполучення *золоте поле*.

5. Аналіз у третьому розділі концепту *поле* у картині світу українців лише збагатився б, якби було схарактеризовано його варіант *дике поле*, що має неабияке значення в українській історіософії, культурі. Згадаймо хоча б Євгена Маланюка та його «Мадонну Диких Піль».

6. Трапляються некоректні твердження і некоректне подання прикладів. Зокрема на с. 44 зазначено: «Переносне значення паремії з'являється як наслідок метафоричного», а на с. 82 зауважено: «Паремійний фонд зіставлюваних мов фіксує багато паремій, у яких вербалізовано когнітивну ознаку *Поле* – джерело матеріальних благ. Проте як за якісними, так і кількісними характеристиками ця ознака отримує значно ширшу об'єктивацію саме в українській мові». І на підтвердження цієї думки авторка наводить приклади не тільки українських, а й англійських паремій.

7. Подекуди простежуються повтори одних і тих же паремійних одиниць, хоча потреби в цьому жодної не вбачаємо, оскільки ілюстративного матеріалу було вдосталь (с. 80, 81, 82). Трапляються певні недогляди, помилки, стилістичні огріхи, невправності (с. 21, 24, 29, 42, 44, 46, 52, 53, 71, 77, 79, 82, 92, 131, 164).

Висловлені вище зауваження та побажання не впливають на загальне позитивне враження від роботи і не применшують науково-практичної цінності дисертації Оксани Савченко.

Актуальність і новизна, науковий рівень дослідження, обґрунтованість висновків, теоретичне і практичне значення отриманих результатів свідчать про відповідність рецензованої роботи усім вимогам до кандидатських дисертацій. Зміст автореферату ідентичний її основним положенням і відповідає чинним стандартам.

На підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями, вважаємо, що дисертація «Етнокультурний компонент у семантиці назв елементів рельєфу (на матеріалі паремій української та англійської мов)» є самостійним і завершеним дослідженням, яке за змістом та

На підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями, вважаємо, що дисертація «Етнокультурний компонент у семантиці назв елементів рельєфу (на матеріалі паремій української та англійської мов)» є самостійним і завершеним дослідженням, яке за змістом та формою відповідає всім чинним вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, зокрема пп.9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07. 2016 р.), а її автор Савченко Оксана Орестівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри літературознавства

Національного університету

«Києво-Могилянська академія»

А. В. Ожоган

